

PRZEDMOWA

Katedry Ekonomii oraz Finansów i Bankowości Uniwersytetu Łódzkiego mają wspólne zainteresowania badawcze dotyczące dystrybucji cenowej i finansowej, zwłaszcza w kontekście funkcjonowania świadczeń społecznych. Znalazło to swój wyraz w licznych konferencjach i publikacjach.

Prezentowana publikacja nawiązuje do V konferencji naukowej z zakresu teorii i polityki cen detalicznych oraz opłat dla ludności, zorganizowanej w 1992 r. przez Katedrę Ekonomii UŁ oraz Katedrę Finansów i Bankowości UŁ. Dotychczas tym zagadnieniom były poświęcone:

- I konferencja, 1984 r. nt. *Ceny socjalne w ekonomicznym systemie zarządzania*, Rogów;
- II konferencja, 1986 r. nt. *Spoleczne i ekonomiczne przesłanki cen detalicznych*, Strumiany k. Burzenina;
- III konferencja, 1988 r. nt. *Relacje cen detalicznych – kierunki przekształceń*, Strumiany k. Burzenina;
- IV konferencja, 1990 r. nt. *Spoleczne i ekonomiczne skutki liberalizacji cen detalicznych*, Strumiany.

Z kolei równolegle należy odnotować szereg konferencji zorganizowanych przez Katedrę Finansów i Bankowości UŁ z udziałem specjalistów z dziedziny finansów, z Polski, Czech, Słowacji, Niemiec i Rosji. Odbyły się one w 1975 r. w Błaziejewku k. Poznania, w Strumianach k. Burzenina w 1976 r. i 1986 r., w Uniejowie k. Łodzi w 1988 r. Podobnie jak konferencja w Strumianach w 1992 r., koncentrowały się one na finansowych aspektach dystrybucji dochodów ludności i przedsiębiorstw oraz świadczeń i usług społecznych w naturze i pieniądzu.

Na konferencji w Strumianach w 1992 r. skoncentrowano się na mechanizmach szeroko pojętej redystrybucji, realizowanej za pomocą pieniądza. Stąd punktem wyjścia była dystrybucja „cenowa” i „opłaty”, odpowiednik cen w sferze usług. Opłaty jako rodzaj dystrybucji podatkowej pojawiają się również w różnych miejscach niniejszej książki.

Przedmiotem rozważań były ceny detaliczne oraz opłaty za usługi materialne, socjalno-bytowe i niematerialne dla ludności. Zarysowała się

przy tym tendencja do szerokiego traktowania świadczeń społecznych, warunków i zasad odpłatności za usługi pozamaterialne, np. służby zdrowia, oświaty, kultury.

Znaczna część prezentowanych referatów opierała się na wynikach badań empirycznych, co nadawało obradom charakter aktualnych, szczególnie w tym okresie, rozważań, refleksji i uogólnień.

Referaty i obrady odznaczały się łącznie:

- makro- i mikroekonomicznego ujęcia podjętych problemów;
- zmian systemu cen i opłat ze zmianami innych systemów, w tym zwłaszcza systemu finansowego, podatkowego, dotacji;
- polityki cen detalicznych i opłat za usługi z założeniami szerszej polityki gospodarczej i społecznej państwa;
- przeobrażeń ustrojowych i strukturalnych z reformami cen i opłat;
- ekonomicznych i społecznych kryteriów stanowienia i oceny systemu cen i opłat dla ludności;
- ekonomicznych i społecznych skutków zmian: poziomu i relacji cen i opłat, inflacyjnego wzrostu cen, rynkowych i pozarynkowych mechanizmów kształtowania cen, zakresu i metod ingerencji państwa;
- krajowych i zagranicznych reform cen i opłat dla ludności.

Ekspozowane były społeczne i socjalne aspekty działania oraz wykorzystywania cen i opłat, społeczne cele polityki ich kształtowania. Wskazują na to już tytuły konferencji. Tego rodzaju podejście do problematyki cen i opłat jest uprawiane od lat przez bezpośredniego inicjatora i organizatora konferencji – Zespół Naukowo-Badawczy Teorii i Polityki Cen przy Katedrze Ekonomii UŁ.

Zgodnie z założeniami i intencjami organizatorów konferencje miały charakter teoretycznie otwarty, stwarzały warunki do prezentowania różnych szkół myślenia i różnych stanowisk. W referatach i dyskusjach podjęto i analizowano:

- metodologiczne problemy badania poziomu i relacji cen detalicznych, oceny ich racjonalności;
- społeczne i ekonomiczne skutki działania dotychczasowych i aktualnie istniejących oraz zmieniających relacji cen i opłat dla ludności;
- czynniki determinujące poziom, relacje i ruch cen detalicznych, problemy identyfikacji i kwantyfikacji tych czynników;
- modele racjonalnych relacji cen detalicznych, postulowane cele polityki tych cen, zasady ich kształtowania, w tym odpłatności w sferze usług niematerialnych;
- mechanizmy kształtowania cen detalicznych w warunkach wolnego rynku, oligopoli i monopoli, w tym monopoli społecznych, zakres i metody ingerencji państwa, tłumienia przezeń inflacyjnego wzrostu cen;

– szczególne warunki kształtowania opłat w sferze usług społecznych, towarzyszące odpłatności w tej sferze (np. służba zdrowia, oświata, kultura) rozwiązania komplementarne, np. rachunek kosztów;

– przesłanki, założenia i cele, warunki skuteczności polityki cen detalicznych, zasady pośredniego dotowania konsumpcji, teoria cen socjalnych;

– ekonomiczne i społeczne przesłanki, skutki i granice liberalizacji cen detalicznych w procesach systemowej transformacji;

– związki systemu cen i opłat, redystrybucji cenowej z systemem finansowym, w tym zwłaszcza podatkowym;

– problemy inflacyjnego wzrostu cen detalicznych, jego neutralizowania w postaci rekompensat, indeksacji dochodów i rewaloryzacji, realnego oprocentowania oszczędności;

– analiza porównawcza relacji cen i opłat w Polsce oraz w innych krajach, a także przebieg i założenia reform cenowych za granicą.

Z kolei na V konferencji na uwagę zasługują takie problemy, jak:

1. Redystrybucja cenowa, metody jej szacunku, przesłanki i motywy uwalniania się od niej, od związanych z nią wypaczeń i degeneracji z jednej strony, z drugiej zaś przesłanki i motywy jej zachowania i kwestia jej wmontowania:

a) w mechanizm polityki gospodarczej i społecznej państwa na podstawie jednego z głównych w tej dziedzinie narzędzi, tzn. zróżnicowanych stawek narzutów przedmiotowych obciążeń podatkowych oraz

b) do polityki przedsiębiorstw na podstawie zróżnicowania narzutów kosztów stałych i stawek zysku brutto tych samych lub różnych produktów czy usług.

2. Problemy łagodzenia negatywnej redystrybucji dochodów pod wpływem inflacyjnego wzrostu cen, w tym zachowania realnej wielkości świadczeń socjalnych i zasiłków, płac i oszczędności odkładanych w bankach.

3. Powiązania komplementarne i substytucyjne między systemem cen i opłat dla ludności z systemem podatkowym, skutki reformy obciążeń przedmiotowych w zakresie poziomu, relacji i struktury cen detalicznych.

4. Mechanizmy wytwarzania, dystrybucji i finansowania usług społecznych w warunkach, gdy zawodzi mechanizm rynkowy, ale i państwo opiekuńcze, w tym fundacje, ubezpieczenia, samorządność lokalna, przedsiębiorstwa użyteczności publicznej, instytucje „nonprofit”, reguły ich współdziałania.

5. Problem miejsca budżetowego dofinansowania spożycia danych dóbr i usług, czy ma być nim sfera tworzenia i rozbudowy mocy produkcyjno-usługowych, zaopatrywania w urządzenia i materiały, czy też sfera produkcji danych dóbr lub świadczenia usług, czy wreszcie refundacja całości lub części wydatków konsumentom w postaci np. zasiłków socjalnych, zwrotu kosztów leczenia przez ubezpieczenie.

6. Warunki i skutki dla załóg oraz społeczności lokalnych „oczyszczania” przedsiębiorstw od świadczenia lub finansowania usług bytowych i społecznych.

7. Rachunek kosztów w zakresie służby zdrowia (kosztów leczenia w szpitalach), jego metodyka, potrzeba, wyniki badań, kierunki doskonalenia i wykorzystania.

8. Problemy cen za usługi komunalno-bytowe, z jednej strony przesłanki ich ekonomizacji, z drugiej zaś dofinansowania budżetowego i obrony słabych ekonomicznie grup ludności (np. zasiłkami do czynszów mieszkaniowych).

Uzasadniono i postulowano pragmatyzm, konkretność i stopniowość przeobrażeń systemowych i strukturalnych w zakresie cen i opłat dla ludności, w tym zwłaszcza usług niematerialnych, społecznych. Wskazywano na niebezpieczeństwa szybkich zmian w procesach reorganizacji, prywatyzacji, ekonomizacji i dofinansowania, na potrzebę odróżniania rozwiązań doraźnych od trwałych, na potrzebę rzetelnych badań i ekspertyz, na szczególne znaczenie odpowiedzialności i uwzględniania w reformach specyfiki każdej dziedziny, relacji potrzeb i możliwości, a nawet czynnika tradycji. Wskazywano na możliwość i konieczność symbiozy ekonomicznych i społecznych kryteriów stanowienia cen detalicznych i opłat dla ludności, wyznaczania ich poziomu i relacji, różnicowania ich wysokości, jak też celów polityki cen. Do takiej symbiozy skłaniają przedsiębiorstwa, nawet nastawione na powiększenie zysków, szczególne warunki: a) przyrodnicze, b) techniczno-produkcyjne, c) ekonomiczne, np. wysoki udział kosztów stałych.

W kierowaniu się kryteriami społecznymi w polityce podażyowo-cenowej nie chodzi o roszczeniowy, populistycznie pojmowany charakter kryteriów i zadań polityki cen i opłat dla ludności, ale o jej charakter długookresowy, makroekonomiczny, uwzględniający niekwestionowane korzyści i niekorzyści związane ze spożyciem danych dóbr i usług, realizujący społeczną efektywność gospodarowania.

Prezentowana książka posiada cztery części – redystrybucja cenowa, redystrybucja finansowa, redystrybucyjne oddziaływanie świadczeń społecznych, redystrybucja w mechanizmie usług społecznych. Podział ten jest w tym sensie umowny, że często przyporządkowanie określonej części zależy od dominującego akcentu danego rozdziału. Rozdzielenie między świadczeniami a usługami społecznymi jest szczególnie subtelne. Produkt usług społecznych jest świadczeniem w naturze, a pojęcie „świadczenie społeczne” jest w tym sensie szersze, jako że jego desygnatem może być zarówno świadczenie w pieniądzu, jak i w naturze.

Sześć artykułów w części I poświęcono jej dystrybucji cenowej: modelom i mechanizmom tej dystrybucji, odniesionym do gospodarki rynkowej i w okresie przechodzenia do gospodarki rynkowej. Wywody tej części otwiera tekst prof. L. Miastkowskiego, konstytuujący całą część. Pozostałe

artykuły tej części dotyczą indeksacji dochodów – dr hab. W. Kwiatkowska, prof. J. Sobiech zajmuje się – cenami, opłatami jako instrumentem regulacji społecznej, dr A. Bogus – podatkami pośrednimi – redystrybucja cenowa w mechanizmie podatków pośrednich, dr H. Pietras – cenowymi instrumentami polityki społecznej, wreszcie dr H. Mikulski – kosztami jako podstawą formuły cenowej działalności szpitala.

Część II otwiera przygotowane przez prof. J. Chechlińskiego obszerne studium dystrybucji finansowej i socjalnej, ujmujące w cenach stałych podstawowe wielkości wydatków i dochodów budżetowych w latach 1988–1993. Analizę przeprowadzono posługując się deflatorami za lata 1970–1985, 1970–1990, 1988–1993, opracowanymi na podstawie danych GUS. Na tym gruncie przedstawiono dystrybucję budżetową ze szczególnym uwzględnieniem instrumentów polityki społecznej.

Redystrybucję podatkową mają za przedmiot cztery artykuły (mgr J. Mielnik, dr E. Małecka, prof. R. Zieliński, prof. A. Krajewska). Pierwszy rozpatruje dylemat wyboru podatków bezpośrednich i pośrednich, drugi i trzeci – wpływ i skutki opodatkowania przedsiębiorstw uspołecznionych, wreszcie ostatni podejmuje analizę dystrybucji podatkowej na przykładzie węgierskim ze wskazaniem m. in. na międzynarodowe uwarunkowania reformy podatkowej i reguły funkcjonowania systemu podatkowego w gospodarce rynkowej. Część II zamyka artykuł o redystrybucji finansowej i monetarnej w krajach arabskich (dr Tahir Sharif Tahir) z ropą i bez ropy naftowej.

Osobne miejsce zajmuje bankowa dystrybucja dochodów – prof. J. Węćławski.

Część III – otwiera studium dr. hab. B. Włoszczowskiego na temat kontrowersji co do udziału państwa w świadczeniach społecznych. Z kolei dr hab. C. Bywalec pisze na temat świadczeń społecznych i ich udziału w dochodach gospodarstw domowych. Autor obserwuje tutaj zmianę, jaka dokonuje się w tym zakresie w latach 1985–1991 w poszczególnych rodzajach gospodarstw domowych i według ich wielkości, a dr H. Zarychta w kontekście z minimum socjalnym, przy rozpatrzeniu dynamiki i struktury przychodów pieniężnych ludności. Część tę zamyka problem zasiłków dla bezrobotnych – mgr E. Kozyra.

Część IV rozpoczyna artykuł prof. K. Piotrowskiej-Marczak, który jakkolwiek odnosi się do zdrowia, ma jednak znacznie szerszy walor, albowiem bariery stojące na przeszkodzie pełnej reformie ochrony zdrowia, o których mowa, można w większości przypadków odnieść do wszystkich świadczeń społecznych, zwłaszcza w naturze. Charakter uogólniający mają także wywody prof. W. Grzybowskiego, poświęcone zmianom w systemach odpłatności za usługi społeczne. Wreszcie dr J. Marczak sięga do finansów lokalnych jako do określonego zespołu instrumentów redystrybucji usług

społecznych. Organizacją nonprofit w Hiszpanii i w USA zajęli się dr J. Montserrat i mgr D. Ilczuk, a o problemach finansowania kultury pisze dr K. Kietlińska. Studium przypadku funkcjonowania szkoły społecznej przedstawia mgr J. Chechlińska.

Prezentowany tom zawiera poważny ładunek teorii i równocześnie doświadczeń praktycznych oraz analizy i syntezy odniesionych przede wszystkim do Polski lat 1988–1992, także do Węgier, państw arabskich i Hiszpanii. Swoje wywody zamieściło w niej 8 profesorów, 3 docentów, 11 doktorów oraz 3 magistrów z Uniwersytetu Łódzkiego, UMCS w Lublinie, z Akademii Ekonomicznej w Krakowie i Poznaniu, z Politechniki Łódzkiej i Instytutu Kultury w Warszawie.

Sposób podejścia do tych samych zagadnień jest zróżnicowany, te same problemy rozważa się na różnych płaszczyznach i wyraża się o nich różne poglądy.

Studia nad wczesnym okresem transformacji 1989–1992 mają szczególne i to nie tylko historyczne znaczenie, mówią bowiem o specyfice jej przebiegu w Polsce, problemach i trudnościach „punktu wyjścia” oraz o ówczesnych wyobrażeniach, które potwierdziła obecna rzeczywistość. W tym kontekście książka rzuca niepowtarzalne światło na problemy redystrybucji w Polsce, we wstępnym okresie przejścia do gospodarki rynkowej.

Janusz Chechliński

Leszko Miastkowski